

קונסטאנטין פאוסטובסקי : מתנת נישואים

בקרן־המשא שלנו נסעו חמישה כוהנים פולנים, כתב העתון „דברה של רוסיה“ נאזארוב ואודיסיאי מצומק וכרפני, שבדש בגדו התנוסס סרט של לגיון־הכבוד. קרוי היה ויקטור חבאט. בימי מלחמת־העולם הראשונה שירת בצבא הצרפתי אף לקח חלק בקרב המהולל שעל נהר מארנה.

חבאט היה מתחכם ומתבדח כל הדרך, בעיקר בקשר למוצאו היהודי. ומתבדח היה ודאי כדי להחריש את חרדתו. כולנו הבינונו כי אם ניתקל בכנופיית שודדים כלשהי (ואוקראינה שרצה כנופיות בימים ההם) יירה חבאט בראש־וראשונה. אותם ימים נתחדשו כמה וכמה ביטויים להבעת המושג „הוצאה־להורג ביריה“. „להעמיד לקיר“, „לפרוט“, „לחסל“, „לשלוח למפקדתו של בן־רוחיי“, „לסלק על חשבון ההוצאות“. כמעט כל מחוז ומחוז היו לו ביטויים משלו.

שנינותו של חבאט היתה בימים ההם סגולה יקרת־ערך. חידוד מוצלח עשוי היה להציל אדם ממוות בטוח.

נאזארוב היו לו סגולות משלו שאף הן חילצוהו לא אחת מפורענות: תוס־לב וקוצר־ראי. בתוס־לבו היה שובה שודדים מובהקים ביותר וחולשת־ראיה היתה בעיניהם אות נאמן לחוסר־ישע ואי־יכולת להזיק.

הכוהנים היו עלמים חיוורים, שקטים ואדיבים עד כדי מתקתקות. ברגעי סכנה היו מצטלבים בהסתר ובמצומצם ומעיפים עלינו מבטי יראה.

ואולם כבר ביום השלישי לנסיעתנו נתכסו לחייהם זיפים ומראיהם — מראה של מהדרים — ניטל מהם. אף הם כמונו לא התרחצו כמה יממות רצופות. גלימותיהם נתרפטו מתוך שהעמיסו בקרון עצי־הסקה — ודבר זה עשו תכופות. אותם כוהנים היו משנסים מתניהם בזריזות יתירה ומשברים גדרות של תחנות־רכבת וביתגיי־דרכים כדי לספק דלק לקטר. לענין זה יצא להם שם של מומחים ראשונים־במעלה. בראש פלוגת־העבודה של הכוהנים עמד חבאט.

בפאסטוב עלתה לקרון אשה דשנה ועליזה שברק־נעורים משגע ניצנץ בעיניה. קראו לה לזסיאָנה.

לפני עלותה אלינו דחפה בפתח הקרון צרור מאובק שהיה תפור מסודר־צוענים קרוע. אותה שעה ישבו הכוהנים בנחת ובדרך־ארץ סמוך לדלת על אצטבות עשויות לוחי־עץ ולעסו ריקי שיפון מאובנים. על ריקקים אלה היה חבאט אומר כי הם קרויים ריקי שיפון משום שהסוסים רצים אליהם כמו שפנים, עד כדי כך היה התבן מרובה בהם.

„הוי, אתם, גלמים“, צווחה לזסיאָנה לעברם של הכוהנים, „הושיטו יד לאשה. הרי רואים אתם שלא אוכל לעלות לבדי.“

הכוהנים קפצו על רגליהם, דחקו זה את זה וחשו אל הדלת. נבוכים היו בשל חיבוק־ידיהם ובכוחות משותפים גררו את לזסיאָנה אל תוך הקרון.

„פ—ו—ו“ פלטה הלזו אנחה וסקרה את הקרון, „דומה כי הריהוט אצלכם כאן אינו מסוגנן ביותר“.

הכהונים שתקו במבוכה.

„טוב, כוהנים“, אמרה לוסיאנה לאחר שסיימה את סקירת הקרון ומתחה גרב שהיה כולו טלאים מעשה טריגה, טלאי על גבי טלאי, „בוחרת אני את הפינה החשוכה, היא על גבי האצטבה, שלא תחשדו שמא אני מתנקשת בבתוליים. דרך-אגב, בתולים אלה דרושים לכם כמו מלוגמה לבר-מינן“.

אחד הכהונים פלט צחקוק שלא היה במקומו וויקטור חבאט סח דרך חירות יתירה:

„אני משוכנע כי בעזרתך נלך לאבדון, אבל בתופים ובמחולות“.

„בלום פיד, צייצן“, השיבה לוסיאנה בקול באס מעושה, „וכי לא אודיסיאת אני ולא ראיתי בעיני פאראנג'ים גדולים וטובים ממך. אינני רוקדת קן-קן, אף שעבדתי כזמרת במועדון-הלילה, טיבולי' בחארקוב. שירים אני יודעת לשיר שאפילו דמדך הדליל ירתח בעורקיך: ובכלל לא היה מוזיק לכבד אשה צעירה ברקיקים, לאחר ששני ימים לא טעמה טעם של לעיסה. אני לא צוחקת“.

כיבדנה ברקיקים ומאותו רגע חי הקרון שלנו, כמאמרו של חבאט, „חיים חדשים, מלאי אור וזוהר“.

מזגה הסוער של לוסיאנה ושמחת-החיים שלה לא ידעו מעצור. כל דבר, אפילו הסכנות הצפויות לרכבת שלנו ההרוסה למחצה, כגון שימטירו עליה יריות או שטיפול בידי ליסטים, שימש ללוסיאנה עילה לצחוק ולהתברחות על חשבונם של הכהונים, שאיבדו את עשתונותיהם מעצם נוכחותה. היא היתה מתחרה בשנינותו של חבאט, מזמרת פזמוני-רחוב ומנחיתה על ראשיהם של הכהונים מהלומות-מוות בהלצות שהיו בבחינת מדוחי-עוון.

הכהונים היו גונחים, אך בעיניהם היה נדלק בתכיפות גוברת זיק של התפעלות כנה מ„אשת-חטאים“ זו, הפאני לוסיאנה. ניכר היה כי נשאה חן בעיניהם. מתוך כך חיפשו צידוק לה בעיקרי-האמונה של הכנסייה הקתולית, בברית החדשה ובברית הישנה וכמעט אף באיגרות-האפיפיורים.

בסופו של דבר הכריזו עליה שאינה אלא מרים המגדלית של ימינו. מן המפורסמות הוא כי זונה אדומת-שער זו, שהיתה חוטאת ימים וילילות תמימים, זכתה להימנות עם הקדושים בשל אהבתה הטהורה אל ישו ועל שום שהגיחה אל הצלוב על הגולגלתא שרופת-השמש ועטפה בשערותיה העבותות והמבודרות את רגליו, ועם מגען של שערות אלו שכך הכאב בכפות ידיו ורגליו המחוצרות.

כמה וכמה נשים עברו אותה דרך של חטא ולאחר-מכן היו לקדושות. וכעדות לקדושתן ניצתה הילת פז דקה-מן-הדקה מעל ראשיהן על גבי תמונותיהם של אמני הרנסנס הגדולים, ופרחי-לילך לבנים שחו אל שולי שמלותיהן הקלילות בחפיצם על סיביתם ניחוח של טוהר, תום וצניעות.

הכהונים שוחחו על כך בחצי-קול. אני שומע פולנית, וככל שהקשבתי לדבריהם

כך גברה בי ההכרה כי הקאתוליות, עם פולחן-המאדונה שלה, אינה אלא אחד מגילוייה של החושנות — חושנות אנינה, ואף-על-פי-כן גלויה ונצחית. סופית השתכנעתי בכך בתקופה מאוחרת הרבה יותר, כעבור שנים רבות, עת שבאפולויתן הססגונית של כנסיות נאפולי ורומא ראיתי מאדונות חיורות, שריסיהן מושפלים ובת-צחוק שופעת-רוזים, רומזת-מפתה, בת-צחוקה של ג'וקונדה, מרחפת על שפתי-שני קטנות, דומה מרטטות.

עכשיו, ממרחק שנים רבות, נראים לי כהזיה אותם שיחות והירהורים בקרון-משא רעוע, שרוח-סתיו שרקה בין כתליו הנקובים מפדורים ובתוכו ישבו שבת-אחים ספוגת רעות ועליצות אנשים שונים-ומשונים: זמרת-קורטיזנית שירדה מנכסיה, כוהנים פולנים, אחד שזכה לעיטור של לגיון-הכבוד, פילוסוף סומא-למחצה, נאזארוב, שלא נפרד מרכז-שירים של היינה, ואני — אדם ללא מקצוע מוגדר בימים ההם ובעל דמיון המרקיע לשחקים.

הרפכת היתה נעצרת תכופות והקטר צופר צפירות-תחנונים. פירושו של דבר היה שהדלק אזל והנוסעים — אם רוצים הם דווקא להמשיך בנסיעה ולא לחכות עד שהכנופיה הקרובה ביותר תבוא ותחסלם — חייבים לקפוץ מן הקרונות ולהרוס לצרכי דלק את הגדרות הקרובות או את הדוכנים בשוקי-התחנות. בקול שאון היה חבאט מזיז את הדלת הכבדה של הקרון וצווח לעבר הכוהנים: „הוי! עדת קדושים! לגרזנים!“

בקרונו היו דקר ושני גרזנים. היו נוטלים את הגרזנים וקופצים מתוך הקרון. תוך כדי כך מפשילים היו את גלימותיהם ומתחתן היו מתגלות נעליים צבאיות כבדות וחותרות. אף אנו היינו קופצים ואצים אל הגדר הקרובה. לא תמיד הסתיימו פשיטותינו אלו בהצלחה. יש שבעלי הגדרות היו פותחים עלינו באש מתוך רובים קצוצי-קנה. אז היה נהג הקטר מסיט את הרכבת ללא צפירה. חבאט צעק: „צבא נאמני ישו! אל סוסיכם!“ — ואנוסים היינו לקפוץ לתוך הקרון כשהלה נמצא כבר בתנועה.

לאחר ביאלאי-הצרכוב תכפו ההתקפות על קרונו. עלי-הרוב ירו מן החורשות או מסבכי השיחים הסמוכים אל התחנה. עד כה לא ראינו את היורים. בשעת ההתקפות שכובים היינו על האצטבות — או, כמאמרו של אותו חבאט, „מכווצים את המטרה“. חבאט היה מוכיח לנו כי אדם שוכב פגיע שש-עשרה פעמים פחות מאדם עומד. דבר זה לא שימח אותנו ביותר, בייחוד לאחר שכדור תועה נקב חור בקיר הקרון ממש מעל לראשה של לוסיאנה ומתוך השער, שפיסה ברחבות מפוארת את ראשה, עקר מסרק ספרדי — ירושה מסבתה, שהיתה מוכרת כעכים בעיר ריבניץ אשר על הדנייסטר.

הכדור פגע במסרק והשמיע יללה. רגעים מספר נדמה היה לנו כי משוטט הוא בטירוף בתוך הקרון ומחפש מוצא, אלא שבסופו של דבר נחבט בקיר וצנח על גבו של אחד הכוהנים.

הכוהן אספו, הצניעו בארנקו ונשבע לתלותו על-גבי שרשרת-כסף לפני האיקון של האם הקדושה בצ'נסטוכוב — מנחת-תודה על תשועתו. לסיאגנה היטיבה שערותיה, ישבה על האצטבה ופצחה בשיר, עם שקולה צווחני במתכוון ומשתסע בבקיעים צורמניים:

הוי, שלום לך, ליובקה, ליובקה יקירה את.
הוי, שלום לך, ליובקה, ולהתראות.
את הפטל שלנו במשיכה קנית לך.
לפחות זיתים קחי, ליובקה, בכבוד.

הכוהנים החרו אחריה כאיש אחד. אחר-כך נתהרהרה לסיאגנה שעה קלה ואמרה: „אם יהרגוני, קיברו אותי עטופה בסודר-הצוענים, שהכוהנים יערכו לי תפילת-אשכבה כמו לאחד מרמי-המעלה — בכך איני מפקפת“.

בין הכוהנים השכובים על כרסיהם (היריות היו נדירות אך עדיין לא נדמו כליל) חלף גל של תזווה משונה. נדמה היה כי בכל כוחם הם מתאפקים מלפרוץ בצחוק.

„גם לגן-עדן יניחוני להיכנס“, סחה לסיאגנה בביטחה. „כניסה חפשית בלי שום קשיים. אשיר לך לפטרוס פזמון שכזה עד שיתפח מרוב צחוק, יגרוף חטמו ויאמר: מאדמאוזל לסיאגנה, אני ממש מצטער על שפגשתיך בגן-עדן משועמם זה ולא על-פני האדמה המלאה חטאים. שם היינו שנינו חיים כך עד שהבריות היו מסובבים ראשיהם ואומרים: אלה חיים!“

המאופק ביותר מן הכוהנים העיר:

„דברים אלה חילול-השם הם, פאנה לסיאגנה. הלוואי שתמחל לך הבתולה הקדושה. אנחנו מחלנו לך מכבר“.

„על כך אני מודה לכם באמת“, השיבה לסיאגנה, ופתאום הוסיפה חרש-חרש: „ברנשי היקרים! לו ידעתם כמה קל לי על לבי, אף אחד אינו נטפל אלי, אינו מזיל ריר, אינו נדבק אלי כאל אחת מופקרת. זהרי איש אפילו אינו יודע כי חזי נקוב בכדור. בלוגאנסק יריתי בי בעצמי. ישנה עיר ארורה שכזאת, שם מת ילדי ילדי שלי“.

נפלה על פניה על האצטבה והשתתקה. אנחנו החרשנו.

„לכל-הרוחות, לשם מה אני נוסעת לאודיסה מחורבנת זו?“ שאלה פתאום בלי שהגביהה את ראשה.

קמתי ובוהירות פתחתי את הדלת. נחל כחלחל התפתל בערבות יבשות. שמש-סתיו לבנה זהרה בשמיים. חמימותה — חמימות עדינה-כומשת — נגעה בפני. בדרום, בדרך אל הים, זו הדרך שבה נגררה הרכבת שלנו תוך גניחות ותנודות, נתמשכו להקות של חסידות בגכהים ערפליים.

בקורסון עלתה לרכבת איכרה ששערה אדמוני ופניה כפני הקנבוס. היא נסעה לזנאמיאנקא לערוך חגיגת-נישואים לבתה, ובתורת מתנה הסיעה אליה שידה כבדה ממולאה נדוניה ער-גודש.

היתה זו איכרה צווחנית, משתוללת, יורדת לחייהם של הבריות. מתחת לחצאית שלה השתלשלו תחרים זהובים, מלוכלכים, בשתפשו ונתמרטו במגפיה המשומנים והמפורזלים. כאטמאן * קואקים היתה האיכרה רודה בעובדי מסילת-הברזל — בריות מזיירעב שפניהם האפירו מרעב — נתנה עליהם בקולה ודרשה בתוקף שתוכנס השידה לתוך הקרון.

ואולם לקרון לא הניחו לה להיכנס לאותה איכרה יחד עם שידתה. כל נוסעי הרכבת חמתם עלתה בהם עד להשחית בשל השידה, בשל פרצופה הסמוק־כדם והמבהיק־משומן, ובשל קולה היללני.

דומה כי בפעם הראשונה בימי־חי ראייתי דמות כה מובהקת של קולאקית ** — חמדנית, רעת־לב, שחצנית מתוך הכרת הרווחה הכלכלית שלה ושביעותה בתוך ההתרוששות והדלות ששררה בכל. אותם ימים מצויים היו עוד באוקראינה הרבה קולאקים יהירים ואכזרים. למען רווחתן היו איכרות מסוג זה מסוגלות לחנוק את אבותיהן ו„בניהן יקיריהן“ הלכו אל הכנופיות בפיקודם של אטאמאנים, אל מאכנז, אל זיליוני,*** בקור־רוח קברו באדמה אנשים חיים וגזרו להם חגורות מגבותיהם של יהודים ושל חיילי הצבא האדום.

האיכרה התרוצצה מסביב לקרון. פעמים התירה מצווארה את מטפחתה החמה ופעמים שוב קשרתה בקשר הדוק, וצווחה בקול צורמני, שנמתח עד קצה היכולת ודומה היה כי עוד מעט יינתק.

„רכבת שלמה מילאו אורחים־פורחים חשופי־שת! ולנו, לבעלים, אין מקום! והרי העירונים הללו עם הגבררות שלהם — כל אשר להם הרי זה החור שבמכנסיהם. לרמוס צריכים אותם כתולעים ולא להסיעם מקיוב לאודיסה“.

בסמוך לאותה איכרה מרדנית עמד שחוח התורן שבתחנה והחריש קדורנית. „ואתה, מה אתה עומד כמו איל? לשם מה נתתי לך שומן ולחם? כדי שכל מי ודך יעשה אותי לצחוק כאן? הבטחת להעלותני לקרון — העלה וחסל! ואם לא, אתבע ממך בחזרה גם את הלחם וגם את השומן“.

התורן ניפנף בידו והלך לאורך הרכבת. היה מציץ בפתחי הדלתות, מחניף לנוסעים, ובחצי קול, כדי שהאיכרה לא תשמע, מתחנן היה:

„הניחו לה, למצורעת זו, להיכנס, עשו עמי חסד, בעלה ראש הכפר, שודד. עד מוות יפני. וגם לחם אין לנו אפילו פירור אחד, והיא נתנה לי כיכר שלם“.

אך נוסעי הקרונות לא ידעו רחמים ועמדו על שלהם. בסופו של דבר הגיע התורן לידי הסכם עם נהג הקטר, והלו, תמורת שומן ולחם שהובטחו לו, ניאות להעמיס את השידה ולהציבה על הגרם הקדמי של הקטר, בין הפנסים.

* קצין קוזאקים בכיר, מנהיג, ראש כנופיה.

** קולאק — אגרוף, נתקבל כמונח בימי הקולקטיביזציה ברוסיה, ופירושו איכר עשיר המנצל את עמיתיו וחרד על רכושו.

*** מאכנז — מארגן ומנהיג של חיל שודדים ופורעים בימי מלחמת־האזרחים באוקראינה, היא רוסיה הקטנה. לכאורה דגל בהגשמת האידיאלים של האנארכיסטים. זיליוני — אף הוא אחד מראשי כנופיות קוזאקים שלחמו נגד הצבא האדום.

בעמל רב העלו את השידה על הקטר, קשרוה וחזקוה בכבל עבה. כדוגרת ישבה עליה האיכרה, כיסתה אותה בחצאיוותיה המלוכלכות, התעטפה במטפת חמה, הרכבת זוה.

כך המשכנו במסענו, עם שעל־גבי הקטר ניצבה שידה ועליה איכרה וזעמת ומלאת־חימה, לקול שריקותיהם ומצהלותיהם של הילדים שנקרו לנו בדרך.

בכל חניה היתה האיכרה מחירה את תרמילה וזוללת ברעבתנות. אפשר שלא תמיד רצתה לאכול אלא שעשתה את מלאכת האכילה בזדון, מתוך שמחה לאיד, מתוך התגרות, כדי להינקם מן הנוסעים הרעבים ולהתעלל בהם.

היתה מבתרת נתחים־נתחים גדולים את השומן הוורוד והעדין, משסעת באצבעות דורסניות תרנגולת צלוויה ודוחסת אל פיה לחם־חייטים רך, לחייה הבהיקו משומן. בסיום סעודותיה היתה מגהקת ומתנשפת שעה ארוכה, בקול רם ובמתכוון.

לעתים רחוקות ירדה האיכרה משידתה, ואפילו לשם עשיית צרכיה לא התרחקה מן הקרון אלא כדי שתימ־שש פסיעות. בכך הפגינה לא רק חוסר־בושה כי אם בוז גלוי לכל הנוסעים.

הנהג היה מקרקר בגרונו, מסב פניו ממנה, אבל שתק. עדיין לא קיבל אף פירור לחם אחד ואף נתח אחד של שומן. כל אלה הובטחו לו רק בזנאמיאָנקה, לכשיביא את האיכרה אל מחוץ־חפצה.

כל נוסעי הרכבת שנאו שנאה עזה וניצחת את האיכרה הישובה על גבי השידה. שנאה זו האפילה אפילו על אימתם של הנוסעים מפני המוות. ועד כדי כך הגיעו הדברים שכמה מן הנוסעים ייחלו בקוצר־רוח ל"כנופיה ראויה־לשמה", שתפתח בהתקפה של ממש על הרכבת שלנו. הכל היו בטוחים כי בראש־וראשונה תותקף האיכרה, שהרי יחד עם שידתה שימשה מטרה מובהקת לכדורים.

אי־שם, אחרי תחנת בוברינסקאיה, התגשמו חלומות הנקם שלנו, אבל רק בחלקם. לפנות־ערב ירו אנשי מאכנו על הרכבת שלנו, כמה כדורים פגעו בשידה. האיכרה לא נפגעה, אך מספר כדורים פלחו וניקבו חלק מן הגדוניה.

מאז היתה האיכרה יושבת כמאובנת, שפתיה הכחולות מכוזצות ובעיניה משטמה שחורה ועזה עד כדי כך שהנוסעים נמנעו מלעבור על־ידה אלא אם כן היה צורך מיוחד בכך.

ייחלנו לנקמה. שוב זכרתי את חוק־הגמול שאמי היתה דוגלת בו. מששמעו על כך הכוהנים התעוררו ואישרו פה־אחד כי אכן קיים חוק כזה, ואפילו בימי מלחמת־האזרחים לא פג תקפו, ואילו לוסיאָנבה אמרה שחוק־הגמול לא היה ולא נברא, ולעומת זאת מצויים גברים רכי־לב ורפי־ידיים, שאין להם דם להשליך את האיכרה המימה מן הגשר הראשון.

ככלות הכל בא יום־נקם־ושילם. כפי שניתן לצפות היה זה יום מלא קרע־עננים שחורים. במהירות עצומה נישאו הללו מעל לשדות החשופים. רצועות מטר כבד כברד הצליפו על כתליו הקלופים של בנין־התחנה בזנאמיאָנקה.

דומה היה כי אלה הנקמות בכבודו ובעצמו השליח באדמה ענני-זעף אלה, גשמים ורוח לחה.

ראשיתה של פרשת הנקמה היא שאותה איכרה בתנה לנהג פונט אחד שומן וכיכר לחם אחד תחת חמשת פונטים שומן ושני כיכרות-לחם שהובטחו לו. הנהג לא אמר דבר. אדרבה, הודה לאיכרה, ובעזרתו של המסיק התחיל לפרוק את השידה מן הקטר.

השידה משקלה היה לא פחות מחמישה-עשר פוד*. בעמל רב גררוה מגרם הקטר והעמידוה על הפסים.

„שני בחורים-כארוזים“, רטנה האיכרה, „ושידה אחת לגרוף אין להם כוח. גיררו אותה הלאה“.

„נסי בעצמך להזיזה, לכל-הרוחות“, השיב הנהג, „בלי דקר לא נתגבר עליה. אֶלך לקחת דקר“.

כנס אל תא הנהג ליטול את הדקר, אך לא נטלו כי אם הפעיל מה שהפעיל והקטר פלט שני סילוני קיטור חם ושורק. האיכרה נצטווחה ובקפיצה נרתעה לאחור. הנהג הניע את הקטר וחבט בשידה. השידה השמיעה קול חריקה יבשה והתרסקה לרסיסים. כל הגדוניה העשירה נפלטה מתוכה: שמיכת מוך, כותנות, שמלות, מגבות, סכיני-מלכיוור, ואפילו מיחם מצופה ניקל.

הקטר צפר צפירות גיל, פלט קיטור ועבר על פני הגדוניה בכיוון בריכת-המים. המיחם נתפחם כדי ריק. אך ידו של הנהג עדיין היתה נטויה. הוא הסיע את הקטר לאחור, עצרו מעל לגדוניה ולפתע נשפכו על גדוניה זו סילוני מים חמים, מעורבים בשמן-מכונות.

האיכרה קרעה מעליה את המטפחת, נעצה אצבעותיה בשערה שלה, מרטה בו כמה מריטות, נפלה אפיים ארצה ופרצה ביללות-אימים. כפי-ידה החזיקה באניץ-השער שנתלש מראשה וזרועותיה פירכסו בשלולית הסמוכה אליה, משל אחזה השבץ או שנתכוונה לצלוח שלולית זו בשחייה.

לאחר-מכן קפצה על רגליה והסתערה על הנהג.

„את עיניך אעקור!“ צרחה והפשילה שרווליה. כמה מן הנוכחים תפסוה-החזיקוה. בתוך הקהל הבקיע לו דרך ברנש קטן-קומה. ברנש זה היה מורכב כובע-מצחה ענק עשוי משבצות, ערדליים חדשים וחוטם חד, שהודקר מתחת לכובע. היה זה חתנה של האיכרה. הוא בא לפגוש אותה, אבל איחר את המועד.

נתן החתן מבטו בערימות הגדוניה המשוסעת, הוציא את המיחם הפחוס, הטילו מתחת לרגליה של האיכרה והפטיר בקול רם וחורק:

„אכן, אמא יקרה, מודה אני לך בהכנעה על שבזכותך הגיענו אחרון טובנו שלם ותקין“.

האיכרה הפכה פניה אל חתנה, תפסה בחזהו ורקקה בפרצופו. הקהל צהל.

בתחנת בוברינסקאיה חנינו ימים מספר. מתקנים היו את המסילה שלפנינו, שאנשי של מאכנו חיבלו בה.

דרומית מבוברינסקאיה סער, צהל, שעט בדהרת־שגעון — ותוך כדי דהרה פלט צרורות אש — שרק, שדו, אנס נשים וברח כל עוד נפשו בו לאחר כל התנגשות עם אויב חזק — חיל־המתנדבים האוקראיני השחור.

מתוך ערים קטנות, שעוד לפני תקופה קצרה היתה רוח פטריארכלית שורה עליהן, ערים ורודות מסבכי חלמית, הגיחו אטאמאנים עריצים, מפלצות אחוזות־טירוף. קמו לתחיה ימי הדמים של „טבח־אומאן“, שרקו חרבות המתיזות ראשי דרדרים ועורפות ראשי בני־אדם. דגלים שחורים, שגולגלות של מתים התנוססו עליהם, ריששו על־פני ערבות הרוגע של פלכי חרסון וניקולאייב, ומראות ימי־הביניים נתגמדו לעומת ההוללות, האכזריות והבורות המפתיעה של המאה העשרים.

היכן היו חבויים כל אלה, היכן בשלו, אגרו כוחות וייחלו לשעתם? זאת לא ידע איש. במרוץ־אדירים נסוגה ההיסטוריה אחורה. מערבולת־אימים פקדה את העולם, ולאחר הרבה שנות שלוה חש האדם באזלת־ידו נוכח מזימות הזדון של זולתו. על כך הרבה לדבר, יותר מכולם, נאזארוב. הכוהנים שתקו, לוסיאנה ישנה ימים תמימים וחבאט לא חיבב שיחות כאלו — לא היה בהן חומר לבדחנות.

במרחק ארבעה קילומטרים מבוברינסקאיה שכנה העיירה סמֶלָה — אותה עיירה שהייתי מבקר בה בעודי ילד יחד עם הדודה נאדיה, שם ראיתי צייר מוזקן, צעיר־לימים, שהיה מאוהב בדודה נאדיה.

ביום הראשון לחנייתנו הלכתי ברגל לסמֶלָה. ביקור במקומות מימים־עברו הרי זה עיסוק המעורר עצבות, ושבעתיים גוברת העצבות כשנתקל אתה בדברים שנשתכחו מלבך כליל, כגון: מפתן שהזיקנה קפצה עליו, צפצפה שפאורתיה השתרגו והסתעפו, או תיבת־דואר שהעלתה חלודה, אותה תיבת־דואר שאל תוכה שילשלת אי־פעם מכתב־אהבה ראשון אל גימנזיסטית כחולת־עיניים.

סמלה היתה ריקה מאדם ושקט שרר בה. תושביה נמנעו מלהתהלך ברחובות ללא צורך מיוחד כדי שלא להיתקל בחייליו השיכורים של דניקין. * ממש כמו בימי נעורי היה מרבד צמחי־מים מותח ירקות זוהרת על פני הנהר טייסמן, נמשום כך דמה הנהר לאחו רענן. מאחרי הגדרות בקע ריחם של פרחי־קטיפה. כל המקומות הללו, הן סמלה והן העיר השכנה צ'רקאסי, קשורים היו בחייה של משפחתי. שוטטתי על פני רחובותיה השלווים של סמלה, וחיי, שקצרים היו בעיני בימים ההם, ניצבו לפתע לפני בשורה של שנים ארוכות הגדרושות מאורעות גדולים וקטנים.

נוכח הייתי לא בזרמם העקיב של החיים אלא — אם רשאי אני להתבטא כך — בעמדויותיהם הבודדות. יש שהייתי מעלה בזכרוני את המלונות (הזולים ביותר, כמובן, אלה שהיו קרויים „רהטונים“), שהתאכסנתי בהם, או בכל הנהרות שראיתי

בימי חיי כל אניות־הים, שבהן נזדמן לי לשוט, או בכל אותן נערות, שיכולתי, כפי שהיה נדמה לי, לאהוב.

הלהיטות אחרי זכרונות אלה לא היתה נטולת־טעם ככל שנראתה לי תחילה. כשהייתי נזכר, למשל, במלונות, הייתי מעורר בזכרוני את כל הזוטות שבהם: צבען של המחצלות השחוקות שבפרוודורים, ציורי הטפיסים, ריחות המלון, התמונות הזולות בצבעי־שמן, פניהן של נערות־המלון ודרך שיחתן, הרהיטים המעוקמים והמשומשים — הכל עד לקסתות העשיות מאבני הרריה של אוראל, שצבען כעין הסוכר הרטוב, ומעולם לא נמצא בהן דיו אלא זבובים היו מוטלים בהן, שדופים ומיובשים.

כל אימת שהעליתי בזכרוני דברים אלה, משתדל הייתי לשוב ולראותם בעיני. לאחר זמן, כשהתחלתי לכתוב, הבינותי כי זכרונות מסוג זה היו לי לתועלת רבה בעבודתי. הם חינוכו את זכרוני לתפוס את הדברים בממשותם, לראותם ראייה מלאה ומקיפה, הרגילוני לחוויה חוזרת ואגרו אוצר רב של פרטים נפרדים, שמתוכן יכולתי לבור אחרי־כן את הדרוש לי.

את הדרך בחזרה אל תחנת בוברינסקאיה עשיתי בין־הערביים. מהלך הייתי על הסוללה של מסילת־הברזל. הסוללה השתפלה אל תוך גיא עמוק, ברום השמיים נתלה הירח. מצד בוברינסקאיה הגיע קול יריית רובה.

לפתע קפא לבי ומיד לאחר זאת התחיל פועם בחזקה: צצה בי ההכרה כי נפל בחלקי לחיות בתקופה כה מעניינת, תקופה גדושת סתירות ומאורעות, שתקוות גדולות מפעמות בה. אשריך — אמרתי בלבי — נולדת במזל טוב.

אל תחנת פומושנאיה הגיעה הרכבת שלנו בבוקר השכם. מיד דיחקה אל מסילה מרוחקת השמורה לשעת־חירום. על־פני ערימות של גרוטאות ופסולת השחירו סבכי מלוח שדוף.

בבוקר קפצנו מתוך הקרון ותמהנו: הקטר שלנו נותק ונעלם. בתחנה, לכל אורך המסילה הזרועה תמרורים, לא נראה אדם. התחנה היתה שוממה כבית־קברות. יצאתי לסיור־מדיעין. בבנין התחנה שרר קור. האוויר היה אפור, והדלתות פתוחות. אף נפש חיה לא היתה מצויה לא באולם־הנוסעים, לא במזנון, אף לא באולם־הכניסה. הבנין היה נטוש.

שוטטתי בו קמעה, דרכתי על רצפת־האבן המהדהדת, ויצאתי אל הרציף. הקפתי את הבנין מאחור וראיתי דלת מעורערת. פתחתיה. בחדר צר וגבוה ישב אדם שפוף חבוש כובע־מיצחה אדום — כפי הנראה תורן־התחנה. הוא ישב ליד השולחן כתרנגול שסימר נוצתו. ידיו תחובות בשרוולי סגיננו המרופטים, והוא עצמו לא זע, רק זקף עלי עיניים דלוקות זעירות. מתחת לכובעו האדום הזדקרו קוצות שער משומן.

„מה קרה ז' שאלתיו. „אין נפש חיה בתחנה“.

התורן הוציא את ידיו מתוך השרוולים ובארשת מסתורין רמו לי שאקרב אל שולחנו. קרבתי. באצבעות קרות ולחות תפס את ידי ופתח במילמול מהוסה: „כולם נמלטו אל הערבה. אני לבדי נשארתי פה. אמנם, לא אני חייב להיות תורן היום. תורו של בונדארצ'יק הוא. אלא שיש לו, כמו להכעיס, אשה וילדים. אני גלמוד. הרי שיצא ככה. הוא לא ביקשני. מרצוני התנדבתי להיות תורן במקומי.“

תוך כדי דיבור היה מהדק את ידי ביתר כוח. אימה נפלה עלי. תלשתי ידי מתוך ידו. התורן ניבט בי בתמיהה והצטחק.

„אתה מפחד?״ שאלני. „אף אני מפחד.“

„מפני מה אתה מפחד?״

„מכדורי, ענה התורן. קם והתחיל לרכוס את הסגין. „מי יודע היכן הוא עכשיו, הכדור שעתיד לפלח את ראשי. ואתה שב וחכה לו.“

הוא הציץ בשעון.

„חצי שעה נותרה.“

„עד מה?״

„מאכנו הולך,״ סח לפתע בקול רם. „אתה תופס? בעוד חצי שעה יהיה כאן.“

„מניין לך?״

„הנה, מכאן,״ התורן הורה על מכשיר מברקה שעל השולחן, „מאדיסון. עד שלא נברא אדיסון זה היו הבריות חיים בנחת ולא ידעו דאגה. ועכשיו הכל ידוע מראש ומתוך כך רק מהומה בלב. מאכנו הופה עלייך גולטה. הוא בורח לאלקסנדריה אל מחוזה. שלח מברק — בשלש שיירות יעבור עם בחוריו על פני פומושנאיה שלנו בדרך אל זלאטופול, בלי חניה יעבור. הפקודה — להציב את כל התמרורים, להפעיל את הרמזורים ולחכות. כל הממרה — דינו מיתה ביריה. כל מי שיזדמן במקום, יירה. הנה, תראה בעיניך, בפירוש כך נאמר: הוצאה-להורג ביריה בהקף עולמי.“

התורן הורה על סרט־מברקים סבוך, שהתגולל על השולחן, ופלט אנחה.

„הלוואי שיעבור בשלום, בין־כלבים. אתה מרפכת־הנוסעים?״

עניתי לו שאמנם מרפכת־הנוסעים אני ונתחייכתי. וכי רכבת־נוסעים היא זו? ערב־רב של קרונות־משא מלוכלכים ורצועים הצולעים מדי פעם על גלגל אחר.

„לך אפוא אל הרכבת ואמור שיסתגרו בתוך הקרונות ולא יוציאו חטמיהם החוצה. אך יראום המאכנואים, מיד יערום אל התעלה ויחסלום במכונת־יריה.“

חזרתי אל הרכבת ובפי הידיעה המדהימה. מיד נסגררו כל דלתות הקרונות. כל תנורי הברזל כופו, כדי שהעשן המיתמר מארובות הפח לא יכריזו על קיומם. כולנו שמחנו על שבין הרכבת שלנו לבין המסילה הראשית, שעליה תעבורנה שיירות המאכנואים, ניצבת רכבת־מטען ארוכה ומסתירה אותנו כראוי.

ואולם אותי ואת תבאט לא סיפקה רכבת־מטען זו. רצינו לראות את המאכנואים. בחיפוי הקרונות והביתנים חדרנו אל בנין התחנה. התורן שמח. יהיה אשר יהיה, נקל יותר בחברת בני־אדם.

„לכו אל המזנון, שם תיטיבו לראות את הכל מבעד לחלון“, סח לבנו.
„ואתה?“

„אני אצא אל הרציף לקבל את פני הרכבת בדגל ירוק.“

חבאט נתן בו מבט ספקני:

„ואולי מוטב שלא תצא?“

„מה פירוש לא אצא? הרי תורן אני. לא אצא — יעצור הנהג את השיירה, ואז — שלום לך, חמדתי, כתבי מכתבים לגן־עדן.“

חבאט ואני הלכנו אל המזנון. שם עמד לוח־עץ עשוי בצורת שריון ועליו רשימת מועדי ההסעים מתקופה שלפני המבול. קירבנו את הלוח אל החלון כדי שנהיה צופים מאחוריו, ודאי היה לנו שבדרך זו לא ירגישו בנו. ברגעי סכנה נקל היה לקפוץ מן המזנון אל המטבח, ומשם אל המרתף.

מן המרתף יצא חתול שפרוותו אפורה וחברבורותיו אדמוניות. נתן בנו מבט חטוף, פסע על פני השולחנות והדלפק הריק, קפץ אל אדן החלון, ישב עליו, הפנה גבו אלינו והיה צופה אף הוא אל המסילות הריקות. נראה כי לא היה מרוצה מאי־הסדרים שבתחנה. קצה זנבו רטט מרוגזה.

הוא הפריע לנו, אך לבנו לא מלאנו לגרשו. הבינונו כי חתול זה נמנה עם הסגל של מסילת־הברזל והוא יושב כאן בזכות ואילו אנו, נוסעים חסרי־זכויות, בדין שנדע היכן מקומנו. מפעם לפעם ניבט לאחור כמי שאין דעתו נוחה ממראה־עיניו.

פתאום זקף אזניו ואנו שמענו צפירה תובענית של קטר, שגח בחימה שפוכה אל בנין התחנה. נצמדתי אל השמשה וראיתי את התורן. הוא יצא בחיפזן אל הרציף, היטיב את סגיניו והרים דגלון מגולל ירוק. הקטר חלף על פנינו עם שהוא פולט ענני קיטור עד לב השמיים וגורר בערבוביה קרונות סגורים ופלטפורמות פתוחות. מה שחלף ביעף לגד עינינו על גבי הפלטפורמות נראה לי כחלום־בלהות של אדם טרוף־חולי.

ראיתי פרצופים מעוותים של בחורים ונשקם תלוי עליהם — חרבות עקומות, סיפי ימאים, פגיונות שנדניהם כסף, אקדחים, רובים ופונדות קנבוס.

על כובעיהם — כובעים מכל המינים והסוגים — התנפפו ברוח סרטים אדומים־שחורים. את הסרט הגדול ביותר ראיתי על גבי צילינדר מהוזהה. בעליו היה לברש אדרת, שהיתה קצוצה ליתר גוחות, וירה באוויר, כפי הנראה כיבד במטח יריות את תחנת פּוֹמֶשְׁנַאיה, שעצרה את נשימתה מאימה ופחד.

מראשו של אחד המאכזואאים העיפה הרוח מגבעת אלגנטית. במעגלות התגלגלה המגבעת על פני הרציף, ובסופו של דבר נחה כמעט ממש לרגליו של התורן. היה בה משהו מקלות־הדעת, חרף הסרט השחור שהקיפה — סרט קודר ומבשר־רע. נראה כי מגבעת זו — חלומם של רודפי־נשים קרתניים — כיסתה לא מכבר פסוקת מרחת־תמרקים משל ספר, אפשר שבעליה שילם בחייו בעד להיטותו היתירה אחרי טרזנות.

לאחר־מכן חלף מלח צנום, שחטמו גבנוני, צווארו ארוך כשל גירפה וגופייתו קרועה עד לשררו. כפי הנראה נקרעה הגופיה בכוונה־תחילה על־מנת שאותה כתובת־קעקע מאוימת שעל חזהו של המלח תתגלה במלוא תפארתה. לא היה סיפק בידי לסקרה כהלכה. זכורה לי רק ערבוביה של רגלי נשים, לבבות, פגיונות ונחשים. ציורה של הכתובת, שהיתה אפורה כאבק־שריפה, הודגש בצבע ורוד כמיץ של תות־שדה. אם יש סגנונות בכתבות־קעקע, הרי היה זה סגנון־רוקוקו.

אחריו טס גרוזי שמן במכנסי־רכיבה ירוקות העשויות קטיפה וענק־נשים תלוי בצווארו. הוא עמד על עגלה וניסה לאזן את משקלו מעשה־לולין. בסמוך אליו ראינו שני לועי־מכונות־יריה המכוונים היישר אלינו. החתול הביט בעיון בכל אותה סחרחרה, נרעד מרוב התפעלות, חושף ואוסף צפרניו חליפות.

לאחר בחור לבקני שיכור, שהיה לבוש אצטלה של כוהן והחזיק בידו אווז צלוי, עבר על פנינו חגיגית ישיש ששערותיו שיבה ובראשו כובע־מיצחה של תלמיד־גימנסיה שהסמל נעקר מתוכו. בידו החזיק חנית קוזאקים וחצאית שחורה פרומה הקשורה אליה. על־גבי החצאית היתה מצוירת בצבע לבן השמש העולה. תוך כדי נסיעה פלטה כל פלטפורמה על הרציף צלילים מרוסקים שונים־ומשונים: זעקת־בכי של מפוחית־יד, שריקות של צהלת־הפקר, או מילות שיר. השירים רדפו זה את זה, פרצו זה לתוך זה ושיסעו זה את זה.

„קומו, בחורים!“ רעמה פלטפורמה אחת. „לקריאתו של פוטאשוֹן!“ תחרתה אחריה השניה, והשלישית צווחה: „בין קדושים תהיה מנוחתו של רבינוביץ ואשתו — כן זי“ ומיד לאחר זאת פרץ סיומו הנוגה של השיר הראשון: „מי השוכב שם בקבר ירוק זי“ והפלטפורמה הסמוכה השיבה קדורנית: „מכנזאי גיבור קבור בו עמוק זי“

השיררה הראשונה עברה ומיד לאחריה הגיחה השניה. יער של יצול־עגלות זקופים בלפ־מעלה התנוודד בקפיצות בשל מהירות נסיעתם של הקרונות. בחוך הקרונות עמדו סוסים קיוצים וטילטלו ראשיהם עם שצדודיותיהם מופנות כלפינו. טליתותיהם של יהודים שימשו כיסוי לסוסים אלה.

עלידם ישבו סייסים ושילשלו רגליהם למטה. ניצנצו מגפיים צהובים, אדרות־שער, נעלי לבד, נעלי עור, ששרוכיהן קשורים עד לברכיים, דרבנות־כסף, מגפי הוסארים ועל שוקיהם סמלי קצונה, נעלי איכרים שבטשו בטיט, נעליים חצאיות כתומות שבזעות־נוי מקשטות את חרטומיהן, רגליים יחפות, אדומות, מחוספסות, חותלות הגזורות מקטיפה אדומה ובד־צמר ירוק משל שולחנות־ביליארד.

לפתע האטה הרכבת את הילוכה. התורן הסב ראשו באולת־יד, אך פתאום התישר וקפא על עמדו. אנחנו נרתענו מן החלון, מוכנים־ומזומנים לברוח.

ואולם הרכבת לא נעצרה. בנחת ובקצב רצוף נעה מול בנין התחנה ולעינינו נגלתה פלטפורמה פתוחה. לא נמצא עליה דבר פרט למרכבה מפוארת משוחה לפה, ועל דלתותיה סמלי נסיכות מוזהבים. אחד מיצוליה של המרכבה היה זקוף כלפי מעלה. בקצהו התנפף דגל שחור, ועליו כתובת: „האנרכיה — אָם הסדר“. בכל ארבע פינות הפלטפורמה ישבו ליד מכונות־יריה מאכנזאים לבושים סגיני חֶ'אקי אנגליים.

על המושב האחורי, העשוי עור־תחש אדום, נח שכוב־למחצה אדם מצומק, קטן־קומה, חבוש כובע שחור ולבוש מקטורן קוזאקים פתוח. גון פניו היה ירוק־עפרורי. הוא הניח רגליו על התיטורה וכל תנוחתו הביעה עצלות ושלוו־ת־שובע חולמנית. בידו המורדת החזיק אדם זה מאוזר והשתעשע בו: העיפו קמעה למעלה ותפסו תוך כדי מעוף.

ראיתי אדם זה ובחילת־סלידה עלתה וצפה בגרוני. ציצית־שער רטובה השתלשלה על מצח צר ומקומט. בעיניו, עיני רוע וריק, עיניים של בראש, של מופה שגעון־רדיפה, התנצנצה רשעות יוקדת. דומה כי יללת־טירוף לא שככה באדם זה מעולם, אפילו עכשיו למרות תנוחתו — תנוחת רוגע ושלווה מגושמת.

היה זה נסטור מאכנו.

התורן התמתח באורח בלתי־טבעי, שירבב כדי מרחק רב את ידו הימנית המחזיקה בדגלון הירוק, ואת ידו השמאלית קירב אל מצחית כובעו בהצדיעו למאכנו. תוך כדי כך העלה על פניו חיוך של חנופה. אין איש יכול להעלות בדמיונו משהו איום ונורא מחיוך זה. היתה כאן תחינת התרפסות, בקשת חנינה, חשש לחיים, חיי דלות ועוני, נסיון איך־אונים לעורר רחמים בלב.

בעצלתיים הטיל מאכנו את המאוזר שלו למעלה ואף בלא שיזכה את התורן במבט, בלא שיכוון, ירה. למה ירה? — אין לדעת. כלום ניתן לנחש מה עלה בדעתה של חית־אדם אחוזת־דיבוק?

התורן ניפנף בידיו ניפנוף חסר־טעם, נסוג לאחור, נפל על צדו והתחיל להתחבט ברציף, עם שהוא תופס את עצמו בצוואר ומורח את הדם.

מאכנו הניף ידו. מיד היכה באספלט־הרציף צרור מתוך מכונת־יריה ופגע בתורן. הלה פירכס כמה פירכוסים ונדם.

זינקנו בדרך אולם־הכניסה אל הרציף. על־פנינו עבר הקרון האחרון. נערה קצוצת־שער שפולו תלתלים, חטמה סולד, לבושה פרוזה קצרה ומכנסי־רכיבה, כיונה אלינו את המאוזר שלה בבת־צחוק עליזה. מאכנואי חבוש קובע־פלדה צרפתי, שזיפים שחורים כיסו את לחייו, הדף אותה והכדור נחת מאחרינו.

חשנו בריצה אל התורן. הוא מת. על פניו קפא חיוך החנופה.

הרימונו אותו ונשאנוהו אל המזנון, עם שאנו משתדלים שלא לדרוך על שלולית הדם. השכבנוהו על שולחן ארוך, שעליו נמצא תמר מיובש בעציץ ירוק, זנבות־סיגריות היו תקועים בעפר העציץ.

רק למתרת בבוקר שילחו את הרכבת שלנו לדרכה.

הכוהנים נדמו. כל היום קראו תפילות בלחש.

לוסיאנה שכבה על האצטבה, שתקה ונתנה עיניה ברקיע המימי שמאחרי הדלת. חבאט היה מקמט פרצופו במורת־רוח, ורק נאזארוב לבדו ניסה לשוחח אתנו. מאחר שלא נענה ברצון, השתתק.

לגולטה הגענו שעות מספר לאחר פוגרום ביהודים. אמרו שברחובות מתגוללים הרוגים רבים. לא יכולנו להיודע מי היו הפורעים, וללכת העירה לא העז איש מאתנו.

באמצע הלילה התחילה לוסיאָנה לבכות. תחילה חרש, אחר־כך בקול רם יותר, ולבסוף נתקפה התיפחיות היסטריות.

לפני עלות השחר חלפה ההתקפה, ובבוקר, כשהתעוררנו בתחנת־ביניים אלמונית, לא היתה לוסיאָנה בקרון. עברנו ברכבת לארפה ולרחבה ולא מצאנוה. איש לא ראה אותה. היא נעלמה והשאירה בקרון את צרורה העשוי סודר־צוענים — כפי הנראה שוב לא היה לה צורך בו.

(מרוסית: י. אורן)